

I JORNADES D'ESTUDIS LOCALS DEL MUNICIPI D'ALGAIDA

*Pestes, epidèmies i salut pública
al municipi d'Algaida
al llarg de la història*

Divendres 22 i dissabte 23 d'octubre de 2021
auditori del casal Pere Capellà d'Algaida

PONÈNCIES I COMUNICACIONS

I JORNADES D'ESTUDIS LOCALS DEL MUNICIPI D'ALGAIDA

Pestes, epidèmies i salut pública al municipi d'Algaida al llarg de la història

COMISSIÓ CIENTÍFICA DE LES I JORNADES

Catalina Maria Martorell Fullana. *Doctora en Història.*

Pere Fullana Puigserver. *Universitat de les Illes Balears.*

Miquel Àngel Capellà Galmés. *Universitat de les Illes Balears.*

Rafel Puigserver Pou. *Doctor en Humanitats i Ciències Socials.*

PONÈNCIA INAUGURAL

De la pesta a la covid-19. Un apropament a les epidèmies de Mallorca

RESUM

Es realitzarà un apropament sintètic a les principals epidèmies que han afectat l'illa de Mallorca durant l'època contemporània, entre el 1800 i el 2020: la pesta de 1820 de la Comarca de Llevant, la febre groga de 1821 i 1870 de Palma, el còlera de 1865 de la mateixa ciutat i la grip de 1918 que afectà el conjunt de les Illes Balears.

S'hi analitzarà l'abast i la mortalitat de cada una, així com les causes i conseqüències; amb el benentès que tota epidèmia va més enllà de la sanitat i afecta l'economia, la política i la societat en el seu conjunt, que va més enllà de la zona afectada. En darrera instància, cal tenir present que el coneixement dels brots epidèmics del passat ens permetrà valorar amb més precisió l'actual epidèmia provocada per la Covid-19.

Tot i que l'objecte d'anàlisi serà l'illa de Mallorca, en tot moment s'aportaran les dades disponibles referides a Algaida.

Pere Salas Vives

(Pollença 1963). És doctor en Història, professor del Departament d'Història i Teoria de les Arts de la UIB. S'ha especialitzat en l'estudi de la formació de l'Estat liberal i, més concretament, la seva relació amb els poders locals i en desenvolupament d'una administració cada cop més estesa en el territori amb capacitat d'oferir serveis públics, especialment de tipus sanitari.

Entre les seves publicacions destaquen «Libertad y/o derecho a la vida. El resguardo sanitario durante el primer liberalismo» a la revista *Historia Social* (2010); *Clara Hammerl* (2016), *L'Espanyolització de Mallorca* (2020) i, conjuntament amb Joana M. Pujadas, «Epidemias y comercio (i)lícito en el sur de Europa: Mallorca, siglo XIX», a la revista *Investigaciones de Historia Económica* també del 2020. El seu darrer llibre és *Les epidèmies a les Illes Balears (1800-1918)*, realitzat conjuntament amb la mateixa autora.

PRIMERA SESSIÓ

Pestes, epidèmies i salut pública al municipi d'Algaida al llarg de la història

COMUNICACIÓ 1

Per devoció i per obligació. L'atenció de la salut a Algaida al segle XIX i principis del XX

RESUM

ANTECEDENTS: La pesta a les Illes Balears (1820-21) va ser el punt de partida de la reforma sanitària i de la salut pública a Mallorca amb importants conseqüències que arriben fins avui, tant des del punt de vista científic com sociosanitari.

L'interès dels municipis liberals en atendre a les necessitats sociosanitàries que afectaren la salut de la població, els va portar a organitzar estrictes protocols d'higiene i a contractar a càrrec del municipi a professionals titulats. Un procés que en el cas d'Algaida ha sigut poc estudiat.

MÈTODE: amb la finalitat de donar a conèixer les dificultats i assoliments que es van presentar per atendre a la salut dels habitants del Municipi d'Algaida al segle XIX i principis

Gloria Gallego Caminero

Infermera, historiadora de la Infermeria, Llicenciada en Història de l'Art i Doctora en Humanitats i Ciències Socials amb la tesi: *El Procés de professionalització sanitària i la transició demogràfica a Mallorca*. Professora TU a la UIB fins a la seva jubilació, i Postdoctoral Fellowship a la Universitat de Toronto. Ha participat en nou projectes finançats per entitats públiques.

La seva producció científica ha aparegut en més de 70 articles i monografies.

Actualment, segueix investigant sobre les religioses infermeres i sobre les infermeres internacionals a la

del xx, hem realitzat una primera aproximació a alguns documents originals que es conserven a l'*Archivo General de la Administración Pública en Alcalá de Henares (registro de títulos)* i a l'Arxiu Històric del Municipi d'Algaida que ens ha permès fer una anàlisi descriptiva i interpretativa. La informació primària s'ha contextualitzat segons fonts secundàries: articles, ressenyes i monografies.

DISCUSSIÓ: Els documents estudiats posant de manifest l'interès municipal per atendre a les persones del municipi amb dificultats econòmiques i als nins que eren a la Inclusa a Palma o entregats al domicili de les dides per la seva criança. Totes aquestes persones eren identificades. Any darrere any, queda constància de la preocupació per censar i atendre'ls.

Les actes de la Junta Municipal de Sanidad que es conserven (1838-1903) permeten també seguir l'interès per evitar la propagació de malalties infeccioses amb mesures d'aïllament en casos concrets, pel seguiment de mesures higièniques com la potabilització de les aigües, el manteniment dels animals i els carres nets, la inspecció d'aliments, la construcció d'un nou cementeri, i diferents campanyes de vacunació, entre altres mesures que la Junta amb eficàcia va emprendre.

Altres documents ens han permès una primera aproximació al procés de professionalització sanitària i identificar als professionals de la salut titulats que van ser pioners a Algaida: metges, apotecaris, manescals, matrones i practicants contractats pel municipi o domiciliats a Algaida.

Paraules clau: Història de la salut, Professionals pioners, Higiene municipal.

GCE. És membre de l'Associació Febe d'Història d'Infermeria de Llengua Catalana i del Grup de Recerca d'Història de la Salut a les Illes Balears.

COMUNICACIÓ 2

Les mesures higienicosanitàries del municipi d'Algaida (1800-1986)

RESUM

Des del final de l'Antic Règim fins a la consolidació del model sanitari actual. Els ajuntaments primer, per iniciativa pròpia o en compliment de les disposicions que rebien de les administracions provincials i estatals, van dur a terme mesures per tal de millorar les condicions de vida dels seus habitants.

Les primeres lleis sanitàries, les mesures de salut pública, les epidèmies i els seus efectes i la distribució competencial de la sanitat pública referides al municipi d'Algaida, són els elements d'anàlisi que es presenten en aquesta comunicació.

Rafel Puigserver Pou

(Algaida, 1981). Llicenciat en Història i Màster en Comunicació (UIB); Postgrau en Periodisme Digital (UOC) i Doctor en Humanitats i Ciències Socials (UIB) per la seva tesi doctoral *Les publicacions de la part Forana de Mallorca des dels anys setanta fins a l'actualitat*. Membre del Grup d'estudi de la Cultura, la societat i la política al món contemporani i investigador col·laborador de l'Institut de Recerca i Innovació Educativa (IRIE) i del Departament de CC. Històriques i Teoria de les Arts (UIB). Des del 2008 exerceix de professor de geografia i Història a secundària i d'ençà del 2019 ho fa, amb plaça definitiva, a l'IES Felanitx.

SEGONA SESSIÓ

Història

COMUNICACIÓ 3

Artesans i propietats agràries a Algaida durant l'Antic Règim

RESUM

El tema dels artesans rurals tingué cert èxit historiogràfic a finals dels anys vuitanta i bona part dels noranta, per caure després en cert oblit. Tanmateix quedaren algunes qüestions a resoldre:

- Quin fou el seu paper dins els canvis econòmics que conegueren les societats rurals al llarg dels segles de l'Edat Moderna?
- De forma més concreta, quina fou la seva relació amb l'agricultura i singularment en la divulgació de conreus amb un valor comercial afegit, com és el cas de la vinya?
- Quin paper social tingueren aquests artesans rurals dels segles xvi, xvii i xviii i quina participació en el govern de la vila?

Aquest darrer punt és summament important, però defuig de les nostres recerques i del que podem aportar aquí.

La teoria clàssica era que els llocs on hi havia una important indústria rural no hi podia haver una agricultura altament comercialitzada i especialment la vinya. Aquesta visió, clarament depenent de l'experiència centro-europea en el millor dels casos, ha estat sotmesa a una severa crítica a partir d'estudis locals, per exemple pel que fa al cas català. Tanmateix, al nostre criteri, la qüestió a analitzar no és tant geogràfica —que també ho és— com personal. Alguns d'aquests artesans invertiren en sectors distints del manufacturer i, singularment, en l'agricultura comercialitzable representada per la vinya en primer lloc?

Els estudis que nosaltres mateixos hem dut a terme per Artà, Inca, Montuïri, Manacor... indiquen que bona part d'aquests artesans rurals tingueren un paper no menyspreable en les inversions en terra de vinya i fins i tot en la comercialització per a tota l'illa de vi i, per tant, un paper no menyspreable en el canvi, a nivell micro, del paisatge agrari i en el desenvolupament i diversificació de l'economia local.

Es pretén analitzar el cas d'Algaida o, si més no, iniciar ara el seu estudi.

Miquel J. Deyà Bauzà

Professor Titular d'Universitat de l'Àrea d'Història Moderna. Premi Extraordinari de Llicenciatura, premi Extraordinari de Doctorat. Correspondiente de la Real Academia de la Historia.

Entre les seves línies de recerca es troba la història de la manufactura i dels artesans a l'època moderna i medieval.

Actualment és Investigador Principal del Projecte de Recerca finançat per la Comunitat Autònoma de les Illes Balears «Identitat i conflictivitat en el Regne de Mallorca (segles xiv-xviii)» molt centrat en els estudis de persones no nobles il·lustratives del seu estament.

TERCERA SESSIÓ

Geografia i medi natural, història i art

COMUNICACIÓ 4

El puig de Randa. Revisió geològica i noves aportacions

RESUM

El puig de Randa proper al centre de Mallorca i de la Mediterrània Occidental, sempre ha suscitat curiositat. Sigui sobre origen o estructura el puig de Randa és una muntanya singular respecte a la resta d'elevacions i serres de Mallorca. Ja en les rondalles se li atribueix origen gegantí tot amb un gran covam interior que aguanta l'illa, i no és casualitat. En aquest estudi repassarem els estudis geològics que proven d'explicar l'origen del massís i a partir de noves aportacions discutir possibles interpretacions.

En el segle XIX s'identifiquen la majoria de terrenys de Mallorca però se sap molt poc, per no dir res, sobre la seva formació. A principis de segle XX geòlegs de renom europeu com Fallot i Darder identifiquen els encavalcaments de terrenys de les serres mallorquines (*"fenómenos de corrimiento"*) sense poder saber-ne l'origen. Ja en els anys setanta tot es pot interpretar tot per mor de la tectònica de plaques-deriva dels continents.

En els anys vuitanta s'estudia amb deteniment el massís de Randa, l'edat dels terrenys i així com estan estructurats. Gelabert (1997) lliga l'estructura del massís amb la resta de l'illa. Falta resoldre el perquè de l'altura del Puig respecte de les elevacions properes, la situació única i singular de la unitat superior miocena i la seva particular desfeta.

Uns nous terrenys descoberts en aquests darrers anys, l'altura anòmala de terrenys posteriors i propers al massís i noves aportacions estructurals a escala global i regional ens obrin una nova panoràmica interpretativa i nous interrogants que intentarem introduir. El misteri de Randa continua

COMUNICACIÓ 5

La contrada de Castelltix, un territori de gran valor paisatgístic i ambiental, abundós en patrimoni cultural

RESUM

Un paisatge es compon de molts elements amb característiques singulars individuals, però quan es contemplen en conjunt fan que prengui categoria com a tal.

En aquest breu treball intentarem resumir tots aquells elements que poden ser determinants a l'hora de posar en valor un determinat paisatge, en aquest cas concret de la contrada de

Bernat Morey Colomar

(Santa Eugènia, 1967) és mestre del col·legi Pare Bartomeu Pou d'Algaida, biòleg, diplomad en Geologia i doctor en Geografia i Història (Patrimoni Paleontològic). Com investigador és autor de més de 70 articles i comunicacions alguns internacionals i guardonat amb els Premis Ciutat de Palma (2009), Sant Jaume (Calvià, 2009), Jaume Ferrer (Andratx, 2018) Rosa d'Or de Castelltix (2018) i Alexandre Ballester (2021). Bernat festeja igual poesia, teatre, narrativa o història, altres de ses grans passions. Com a mestre sap que la lletra és bona si es viu amb amor, passió i optimisme.

Rafel Coll Pujol

Arquitecte per la ETS de Barcelona 1970. Urbanista pel Centre d'Estudis Urbans del IEAL 1982. Ha realitzat diversos cursos d'especialització en Patrimoni Arquitectònic i Urbanístic. Coautor del Pla General d'Ordenació de Lluçmajor.

Castellitx, així com totes aquelles figures de protecció que han recaigut sobre aquest indret.

Com a elements més característics tenim l'imponent puig de Cura, amb el puig de Randa o de Son Reus, que juntament amb el puig d'en Bord per un costat i, per l'altre, el conjunt del puig de s'Escolà, el puig de ses Bruixes, el massís de Galdent i el puig de s'Heretat conformen un conjunt orogràfic d'un interès paisatgístic no sols pel municipi d'Algaida i els seus veïns de Llucmajor i Porreres, sinó també per tot el Pla de Mallorca.

Ens trobam davant d'un paisatge que presenta característiques geomorfològiques i formes geològiques particulars que han facilitat als estudiosos grans coneixements de la història geològica de Mallorca. Un paisatge que destaca com a fita singular al Pla de Mallorca.

En aquesta contrada trobam tots els elements que posen en relleu l'evolució d'uns assentaments humans i d'utilització de la terra representatius de diverses cultures, des de la talaiòtica, la romana, la islàmica i la de repoblació després de la conquesta. Totes han deixat l'empremta de la interacció humana amb el medi ambient, en el qual l'impacte de canvis irreversibles ha fet vulnerable.

Un paisatge tangiblement associat a esdeveniments rellevants per a la nostra cultura i per a la nostra història. Recordem l'Any Lull, que va tenir com a marc aquest paisatge tan entranyable.

En aquesta contrada s'han catalogat 57 elements com a béns culturals, des de béns d'interès arqueològic fins als etnològics i els de tipus arquitectònic. Hi trobam integrats tota una sèrie d'elements i conjunts singulars d'arquitectura religiosa, com són l'església de la Mare de Déu de la Pau de Castellitx, el santuari de Cura sobre la muntanya del mateix nom, l'ermita de Sant Honorat i el santuari de Gràcia.

El patrimoni cultural d'aquesta contrada encara va més enllà del que hem estat exposant. Bona prova d'aquests valors els tenim en el treball de Gabriel Janer Manila publicat a les *Plaquetes d'Història i Cultura*, «Randa, paisatge i misteri», que ens dona una altra visió molt enriquidora d'aquest paisatge tan singular.

Així doncs, aquesta contrada de Castellitx es pot considerar com un Bé d'Interès Paisatgístic i Ambiental, contenidor d'un gran patrimoni cultural i, per tant, és mereixedor d'incloure en el Catàleg de protecció del patrimoni d'Algaida. D'aquesta manera, el nostre Ajuntament en particular i els nostres ciutadans en general, es fan partícips de la seva protecció, conservació, divulgació i estudi.

COMUNICACIÓ 6

Escola del Puig de Randa, segons la documentació municipal de Palma (1778-1829)

RESUM

La història de l'Escola de Gramàtica del puig de Randa és coneguda genèricament gràcies, sobretot, a les obres de mossèn Mateu Rotger i del P. Gaspar Munar. Tot partint d'aquest llegat, en aquesta intervenció donarem a conèixer un projecte de recerca que tot just està en el primer tram d'elaboració. Aquesta investigació té com a objectiu l'estudi de l'esmentada escola des de l'origen al segle XVI fins a la seva desaparició al final del primer terç del segle XIX, tot coincidint amb el tancament definitiu de la Universitat Literària de Mallorca.

Partint d'aquesta realitat, en aquesta intervenció ens atrevim a presentar un avanç sobre la informació i el coneixement de l'Escola del puig de Randa, de titularitat municipal de Palma des del 1718, però molt especialment té l'objectiu de compartir les novetats que aporta la documentació de l'Arxiu Municipal de Palma, en particular les Actes Municipals.

En conseqüència, aquesta comunicació és un avanç d'un projecte en procés de recerca, un projecte de llarga durada, compartit entre dos investigadors (Albert Cassanyes, de la Universitat de Lleida i Pere Fullana, UIB). És així que presentem el darrer capítol de la història del Col·legi del puig de Randa, i només aportant la riquesa documental d'una sola font, evidentment en el context de tot allò que la historiografia ja ha posat en valor i ha incorporat com a rigorós durant els darrers temps. En aquest sentit, avançam que les actes municipals recreen sobretot la precarietat de l'espai, les demandes i avatars dels mestres de gramàtica i permeten una aproximació limitada als mètodes pedagògics i a les pràctiques educatives d'aquesta escola.

Pere Fullana Puigserver

(Algaida 1958). Doctor en Història per la Universitat de les Illes Balears. Professor contractat doctor del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques. Actualment és vicedegà cap d'estudis del Grau de Pedagogia de la Facultat d'Educació, director de la Revista Educació i Història, director de l'Arxiu i la Biblioteca de l'Oratori de Sant Felip Neri de Palma, coordinador de l'Institut Històric de les Germanes Oblates del Santíssim Redemptor (Madrid) i membre del Grup d'Història de l'Educació de les Illes Balears. Ha publicat diversos treballs relacionats amb la història contemporània d'Algaida.

COMUNICACIÓ 7

El procés constructiu de l'església parroquial d'Algaida (1550-1600): mestres i obres documentades

RESUM

A la conferència publicada el 1995 a la revista *Es Saig* (n. 180), Pere Mulet traçà nítidament les principals fases constructives de l'església d'Algaida. Un treball que és una referència ineludible per a contribucions posteriors que tractin l'edifici, la major part de les quals s'han centrat sobretot en els béns mobles artístics que conté.

Gairebé vint anys després, Bartomeu Martínez i Francesc Molina a *La Reforma Catòlica a Algaida...* (2014) aportaren noves dades sobre la construcció i els seus principals promotors, per bé que l'obra té un altre objectiu que és l'estudi de la pietat, la devoció i el culte entre 1686 i 1800.

En la comunicació es revisen alguns dels coneixements relatius a la primera fase de l'edifici que se situa durant la segona

Miquel Àngel Capellà Galmés

(Randa, 1972). Professor titular d'universitat de l'àrea d'Història de l'Art (UIB). Les seves línies de recerca se centren en l'estudi de les arts decoratives i el patrimoni arquitectònic de les Illes Balears.

És autor i coautor de diverses publicacions, com és ara el llibre *Ars Vitruvia: Mallorca (1300-1700)* (2015), fruit de la seva tesi doctoral, o l'article «La escalera en los patios señoriales de Palma de Mallorca: tipología y ornamentación» escrit amb Joan Domenge (Palerm, 2020).

Participa en projectes de recerca (I + D), tant autonòmics i nacionals.

meitat del s. xvi. En concret, s'incidirà sobre el model d'edifici construït i els mestres documentats a les fonts d'arxiu, els elements de la fàbrica anterior conservats i, per acabar, s'establirà una proposta d'autoria de les tres primeres claus de volta.

COMUNICACIÓ 8

Miquel Salvà Munar i la Real Academia de la Historia (1829-1952)

RESUM

Miquel Salvà Munar (Algaida, 1792-Palma, 1873) és un cas paradigmàtic dins la història de l'església de la Mallorca contemporània. Malgrat la seva rellevància històrica, bisbe de Mallorca entre 1851 i 1873, no ha sigut objecte d'estudis que analitzin la seva trajectòria professional. L'única excepció és la síntesi biogràfica *El Obispo Salvá: un capítulo en la historia de la Mallorca del siglo xix* que amb motiu de la proclamació de fill il·lustre de la vila, l'Ajuntament d'Algaida l'any 1968 li encarregà a Antonio Pérez Ramos.

La trajectòria de Salvà abans del seu nomenament com a màxim responsable de l'església de Mallorca presenta dues etapes clarament diferenciades i marcades pel seu trasllat a França l'any 1825. La primera etapa, entre 1809 i 1825, fou desenvolupada íntegrament a Mallorca amb nomenaments dins l'administració diocesana i l'administració civil. I la segona, entre 1825 i 1851, fou desenvolupada a Madrid on compaginà diversos càrrecs rellevants dins l'administració pública amb diversos nomenaments a Mallorca.

La meua comunicació se centrarà en analitzar el paper de Salvà com a funcionari públic a Madrid. Concretament em centraré en la tasca desenvolupada a la Real Academia de la Historia (RAH). La institució, operativa des de l'any 1735, va tenir al llarg del segle xix un important pes en la conservació del patrimoni en totes les seves manifestacions. Salvà, persona molt sensible als temes culturals de l'època, formà part de la institució entre els anys 1829 i 1852, ocupant diversos càrrecs: acadèmic corresponent (18 d'abril de 1829), supernumerari (2 d'abril de 1831), numerari (10 de setembre de 1836), bibliotecari interí (16 juliol-9 d'agost de 1833), tresorer, en tres etapes (24 de novembre de 1837-7 de novembre de 1841, 6 de desembre de 1842-9 de desembre de 1843 i 20 de desembre de 1844-16 de maig de 1845), i censor (a partir del 16 de maig de 1845).

Durant els aproximadament 13 anys que formà part de la institució, Salvà participà activament en 298 sessions. Amb documentació procedent de l'Arxiu de la RAH, de la Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, així com de les actes de les sessions de l'Acadèmia publicades per Jorge Maier Allende l'any 2003 i d'altres fonts, em proposo prospectar l'activitat de Salvà a l'Acadèmia incidint en aquells projectes i comissions en els quals va formar part.

Ramon Garcia Palacios

(Palma, 1976) és llicenciat en Història (UIB, 2000), màster en Documentació Digital (UPF, 2007), llicenciat en Antropologia Social i Cultural (UNED, 2010) i graduat en Informació i Documentació (UOC, 2015).

Professionalment, des de l'any 2010 desenvolupa el càrrec de Tècnic Coordinador d'Arxiu a la Fundació Mallorca Literària, entitat del CIM encarregada de la gestió dels llegats literaris dels escriptors Llorenç Villalonga, Rafel Ginard i Blai Bonet. Amb formació i experiència en arxius, biblioteques i documentació, ha publicat treballs d'investigació de temàtica molt diversa.

Actualment doctorand en Història Contemporània en el Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts de la UIB amb una tesi sobre la jerarquia eclesiàstica a la Mallorca contemporània.

QUARTA SESSIÓ

Història i patrimoni cultural

COMUNICACIÓ 9

La depuració del magisteri. Mestres de les escoles públiques d'Algaida, Pina i Randa, 1936-1943

RESUM

La depuració fou un tipus de repressió que va comprometre als funcionaris de l'Estat, inclòs el personal administratiu i subalterns, així com als funcionaris municipals i a tots els treballadors relacionats amb institucions o organismes oficials. La primera mesura que es va prendre fou cessar els mestres i les mestres, els quals, per poder reingressar al cos, ho havien de sol·licitar presentant l'adhesió al "Moviment" amb tots els avals pertinents.

A Mallorca, el primer procés va durar des de setembre de 1936 a març de 1937. El segon, fou més sever i va durar de març de 1937 a desembre de 1943, encara que les seves conseqüències es varen perllongar molt més temps.

Molts de treballadors de l'ensenyament foren sancionats i d'altres foren premiats per la seva fidelitat al nou Règim. Les sancions anaven des del trasllat a un altre destí dins o fora de la província, a la separació definitiva del servei i baixa a l'escalafó.

En aquesta comunicació farem un breu estudi biogràfic sobre els mestres i les mestres que exerciren a les escoles públiques del terme municipal d'Algaida a l'inici de la Guerra Civil i explicarem de quina forma els va afectar el procés depurador del magisteri.

També tractarem alguns casos de mestres que arribaren posteriorment a Algaida a causa d'aquest procés.

Quan va esclatar la Guerra Civil, al terme municipal d'Algaida hi havia una escola graduada mixta de nins i una de nines ubicades en un mateix edifici escolar. En total quatre seccions masculines, dues femenines i dues més de pàrvuls. Els mestres i les mestres que exercien a cada secció eren els següents: Joan Galià Lleonart (nins, direcció), Bartomeu Oliver Amengual (nins, secció primera), Antoni Vives Ferrer (nins, secció segona), Alfonso Torres García (nins, secció tercera), Josefa Oliva Alegret (nines, direcció), Catalina Marroig Miquel (nines, secció primera), Antònia Ferrer Lloret (pàrvuls) i Andrea Bordoy Sansó (pàrvuls).

A més a més hi havia una unitària de nins i una de nines a Pina regentades pel mestre Antoni Balle Femenias i la mestra Apol·lònia Gelabert Obrador respectivament i una unitària mixta a Randa on exercia la mestra Joana A. Crespí Salom.

Antoni Aulí Ginard
Joan Pons Julià

Antoni Aulí Ginard. (Esporles, 1967). Coautor i Ponent.

Mestre de Primària i d'Educació Física. Grau Superior en Ensenyaments Esportius (bàsquet). Postgrau en Museologia. Ha col·laborat amb el Grup d'Estudis d'Història de l'Educació de la UIB (GEDHE).

Coautor dels llibres *La Banda de Música d'Esporles més de cent anys d'història*, *A l'ombra de la pissarra: el mestre Madrigal*, *A l'ombra de la pissarra: de l'escola de ses Cadenes a la de s'Arenal* i *La Formació Professional a les Balears*.

Autor de la biografia *Francisco Bosch, el baríton esporlerí* amb motiu de la seva proclamació com a fill il·lustre del poble d'Esporles.

Ponent a nombroses Jornades d'Estudis Locals des de 1995 relacionades amb història de l'educació o de la música.

Membre de l'equip de l'Arxiu i Museu de l'Educació de les Illes Balears (AMEIB) des de 1999.

Jona Pons Julià. (Ciutat, 1956). Coautor.

Mestre jubilat de Primària i d'Audició i Llenguatge.

Membre de l'AMEIB entre 2016 i 2018. Des de l'any 2016 participa en diferents Jornades d'Estudis Locals amb temes relacionats amb el món educatiu.

COMUNICACIÓ 10

Dos algaidins i dos montuïers que cantaven cançons de festeig. Les víctimes ocultes del franquisme

RESUM

Dia 3 de novembre de l'any 1938, al Jutjat Eventual Militar de Palma, s'obria una causa d'investigació militar, registrada amb el número 396/38, contra el caporal d'enginyers Joan Barceló Garcias, el soldat d'enginyers Mateu Jordà Ribas i dos civils Joan Manera Vich i Pedro Pericàs Mir per suposades manifestacions d'alegria per la mort de Ramón Franco, germà de Francisco Franco, i altres persones en un accident d'aviació.

Jordà i Manera eren montuïers, Pericàs i Barceló algaidins. Els fets havien ocorregut a Montuïri dia 31 d'octubre de 1938. Els joves afirmaven que ells només havien cantat pel carrer cançons dedicades a algunes jovenetes montuïeres que s'havien trobat mentre passejaven, alguns dels falangistes que els havien sentit els acusaven de fer befa i ridiculitzar la mort del germà de Franco i a l'església.

Foren interrogats per la Guàrdia Civil de Montuïri i per les autoritats militars del jutjat i mentre s'instruïa la causa els montuïers foren empresonats, Pedro Pericàs i Joan Barceló, en canvi, sembla que no foren reclosos, tot i que hagueren de retre comptes davant els jutges que portaren la causa.

COMUNICACIÓ 11

Els Cossiers fora de la festa. El cas de cal Dimoni

RESUM

La comunicació que presentarem a les properes Jornades d'Estudis d'Algaida pretén analitzar com al llarg dels anys, especialment el segle xx, les diferents colles de Cossiers sortiren del seu àmbit festiu, de la festa del seu poble. Ho feren per anar a ballar a festes, festivals, revetles o establiments privats (hotels, sales de ball) o, fins i tot, fora de l'illa.

Així mateix, volem fer especial atenció als balls organitzats a Cal Dimoni. La troballa d'un quadern manuscrit amb el títol de «Historial de los Cossiers - Algaida» que detalla els inicis de l'espectacle al Van-Bar, a la plaça d'Algaida, ens servirà per mostrar com foren aquests inicis. Així mateix s'inclouran cartes creuades entre l'etnomusicòleg Alan Lomax i mestre Joan «Tiu», dama de la colla algaidina, que mostren com Lomax demana més informació sobre l'agrupació de Cossiers que havia vist feia poc al Festival Internacional de Palma del 1952.

Pau Tomàs Ramis

Llucmajor, 1975. Mestre d'escola d'Educació Infantil.

Autor d'*Els gegants de Mallorca, Els gegants de Llucmajor un per un, La cultura popular a l'escola o S'Arenal durant la II República. Una visió municipal*, entre altres publicacions.

Col·laborador de la revista *Llucmajor de pinte en ample* i membre del Col·lectiu Recerca i del Grup de Treball Temps de Memòria de l'Institut d'Antropologia de les Illes Balears.

L'any 2020 fou guardonat amb el Premi Mallorca de Creació Literària d'Assaig per l'obra *Els mallorquins a l'Olimpiada que no fou. Expedició a l'Olimpiada Popular de Barcelona, 1936*.

Gabriel Mayol Arbona Joan Socies Fiol

Gabriel Mayol Arbona (Montuïri, 1986) és llicenciat en Història, Màster en Patrimoni Cultural: Gestió i Investigació i doctor en Història, per la UIB. Ha treballat, com àmbit d'estudi, les festes populars com la dansa dels Cossiers i la figura del dimoni. Ha presentat comunicacions a jornades i congressos de caràcter local i internacional.

És autor de llibres com *Les associacions de Montuïri al Registre Civil (1899-1964)*; *Somnis Compartits: la identitat mallorquina a debat*, i *En defensa de la terra. Les mobilitzacions ecologistes a Mallorca (1983-2007)*.

Ha col·laborat amb mitjans de comunicació com *Ara Balears* o *Bona Pau*.

És professor de Geografia i Història.

Joan Socies Fiol (Montuïri, 1978) és llicenciat en Història de l'Art i treballa com a periodista al diari *Última Hora*. Dins aquest àmbit també ha partici-

pat del *Diari de Balears*, l'*Observador del Pla de Mallorca* o la revista *Bona Pau*.

Ha participat en diferents jornades d'estudis locals amb treballs sobre art i, especialment, ha investigat la dansa dels Cossiers. Fou membre de la colla de Cossiers de Montuïri entre 1994 i 2008 i és un dels mestres de l'actual rotle de balladors.

COMUNICACIÓ 12

Anàlisi de la visió d'Algaida dins l'obra Ha nevat sobre Yesterday de Gabriel Janer Manila

RESUM

L'objectiu d'aquesta intervenció és el d'analitzar breument la visió del poble d'Algaida que ens ofereix l'autor Gabriel Janer Manila a l'obra *Ha nevat sobre Yesterday* (2016). Aquest llibre constitueix un recull dels records d'infància i de joventut de Janer Manila. Així mateix, s'hi relaten o certs fets. Sense la intenció d'entrar a analitzar la veracitat o la ficció d'aquests, ens centrarem en aquells que afecten directament al municipi d'Algaida.

Per poder assolir l'objectiu del nostre treball, ens convé dividir l'obra en dues etapes. Un primer període que se centra en la infantesa, el qual es desenvolupa a Algaida. La segona s'iniciaria amb el seu trasllat a Palma per iniciar els estudis de batxillerat. A partir d'aquí, Janer Manila s'instal·la a Palma i la presència d'Algaida dins el relat es redueix considerablement. Per aquest motiu, basarem la nostra recerca en aquesta primera part de l'obra.

La lectura de l'obra posa de manifest la profunda transformació que han sofert tant el municipi d'Algaida com la vida dels seus habitants. Per defensar aquesta hipòtesi, analitzarem la imatge oferta per Janer Manila a diversos nivells. Per una part, trobem canvis urbanístics i paisatgístics profunds i de difícil identificació amb l'actualitat; per una altra part, a causa de les traces de la guerra, trobam canvis en la conducta de vida de la gent del poble. Durant la seva pròpia joventut, l'autor plasma una sèrie de transformacions socials al país, però el municipi d'Algaida que ens mostra és la d'un poble endarrerit i reticent a les modernitzacions.

Finalment, el treball inclourà un seguit de mostres de caràcter folklòric, com podrien ser cançons populars o tradicions, activitats o cerimònies que a mitjan segle xx eren molt present a la vida dels algaidins, però que avui dia resten desconeguts o al record d'uns pocs.

Vicenç Cañellas Ramis Arnau Mulet Mulet

Vicenç Cañellas Ramis (Algaida, 1996). Va estudiar el Grau d'Estudis d'Àsia Oriental a la Universitat Autònoma de Barcelona. El quart any de carrera el va aprofitar per marxar a Zhongnan Taxue, una universitat de la Xina, a la ciutat de Changsha, on hi va estar tot l'any sencer amb el programa *Erasmus*.

Actualment estudia el Grau en Llengua i Literatura Catalanes a la Universitat de les Illes Balears.

Arnau Mulet Mulet (Algaida, 1996). És graduat en Traducció i Interpretació per la Universitat Pompeu Fabra, grau que va acabar amb el treball titulat *Traducció al castellà de la poesia de Josep Carner*. En haver acabat el grau, va cursar el Màster de Professorat d'Educació Secundària a la Universitat Ramon Llull.

Actualment estudia el Grau en Llengua i Literatura Catalanes a la Universitat de les Illes Balears.

COMUNICACIÓ 13

La transició democràtica a Algaida (1975-1983)

RESUM

La Transició a Algaida (1975-1983) ha estat un dels períodes més importants de la història recent del municipi. L'objectiu principal d'aquesta comunicació és, d'una banda, a part de plasmar els inicis de la transició democràtica al municipi d'Algaida, és donar a entendre els canvis polítics i socials que tingueren lloc a aquest municipi arran del comportament electoral de les primeres eleccions municipals democràtiques del 1979, i d'altra banda, veure el rol que varen exercir els partits Independents d'Algaida i la UCD en la construcció democràtica algaidina.

Paraules clau: Transició, Democràcia, Eleccions Municipals, Independents d'Algaida, Història local, Algaida.

Sebastià Feliu Cantallops

Nascut a Algaida (1994). Professor de secundària i investigador en història i historiografia contemporània i actual. Les seves línies d'investigació són múltiples i diverses: Història local, historiografia, memòria històrica i filosofia política. Graduat en història (2016) i filosofia (2019) per la UIB.

A part del màster de professorat, té dos màsters més acabats, el màster en història contemporània d'Espanya per la UNED (2018) i un màster en història contemporània i món actual per la UOC (2021).

Actualment, realitza el doctorat en història i geografia a la UIB amb la tesi titulada *Josep Fontana i el seu projecte historiogràfic*. A més, de cursar un postgrau en memòria democràtica a la mateixa universitat.

Finalment, destaca el seu treball de *La Transició a Algaida*, guanyador del Premi Castellitx el 2019 en la modalitat d'Investigació.

COMUNICACIÓ 14

Algaida en els treballs de Certamen del Seminari de Sant Pere, de Miquel Puigserver Pou (1929, 1930)

RESUM

Miquel Puigserver Pou (Algaida 1912 – Palma 1946) estudià en el Seminari Conciliar de sant Pere. Entre 1929 i 1935 participà en els Certàmens Literario Científics que s'hi organitzaven anualment, i obtingué el primer premi en dues ocasions, el 1929 i 1930, amb dos treballs relacionats amb la parròquia de sant Pere i sant Pau d'Algaida.

Segons es destaca en el *Presbiterologi de l'Església de Mallorca*, Miquel Puigserver Pou fou un home de Cúria, tingué cura de la biblioteca episcopal i treballà amb el seu oncle mossèn Guillem Puigserver Munar, llavors habilitat del clergat. Així mateix fou professor adjunt de Religió a l'Institut Femení de Palma.

En aquesta comunicació presentarem la figura d'aquest mossèn algaidí, mort als 34 anys, i l'interès que pot tenir recuperar la seva figura i el seu llegat, en bona part avui dispers, però localitzat, especialment la seva correspondència durant la Guerra Civil. Descobrirem la seva obra més algaidina, com és el contingut dels treballs de Certamen, conservats a la Biblioteca Diocesana de Mallorca, i recuperarem l'àlbum fotogràfic que acompanyava aquells treballs que realitzà com seminarista jove, amb inquietuds culturals i religioses.

Rafel Mas Tous amb la col·laboració de Jaume Jaume Oliver

Rafel Mas Tous, Universitat de les Illes Balears. Actualment doctorand en Història Contemporània en Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts de la UIB sobre la formació del clergat al Seminari Diocesà de Mallorca.

I JEL

Universitat
de les Illes Balears

Departament
de Ciències Històriques
i Teoria de les Arts

